

Torah from Around the World

De ultieme religieuze uitdaging is Gods beeld en gelijkenis te zien in iemand die niet op ons lijkt.

Rabbin Jonathan Sacks z"l

Sjabbat 30 januari 2021 / 17 Sjewat 5781, Besjallach, Sjmot/Exodus 13:17 - 17:16

Tanach blz. 135 - 145

Haftara: Nechemja 9:5 - 23

Tanach blz. 1684 - 1686

Vertaler: Frits Pront

Commentaar: **Rabbin Ute Steyer** is geestelijk leider van de Joodse gemeente in Stockholm en werkt tevens voor Paideia - The Institute for Jewish Studies, ook in Stockholm.

Oorspronkelijke Engelse tekst: <http://www.jtsa.edu/living-practice-not-%E2%80%9CChow%E2%80%9D-but-%E2%80%9Cwhy%E2%80%9D>

De Levende Praktijk: Niet 'Hoe' maar 'Waarom'

“Toen Farao het volk had laten vertrekken, leidde God hen niet langs de weg die door het gebied van de Filistijnen loopt, ook al was dat de kortste route. God dacht namelijk: ‘Als ze strijd zouden moeten leveren, konden ze weleens spijt krijgen en teruggaan naar Egypte’” (Sjemot 13:17).

In de sidra van deze week besluit God om het volk via een omweg te leiden in plaats van via de rechtstreekse weg langs de kust van de Middellandse Zee. Het boek Sjemot geeft als reden dat het volk overmand zou raken door angst als het geconfronteerd werd met tegenspoed en dan rechtsomkeert zou maken. Een midrasj in Sjemot Rabbah (20:11) vertelt ons waarom dat zo zou kunnen zijn: de noordelijke route lag bezaaid met de verbleekte beenderen van een groep Jisraëlieten, afkomstig van de stam Efraïm, die 30 jaar geleden gepoogd had Egypte te verlaten en daarin niet geslaagd was. Als de Jisraëlieten op die beenderen waren gestuit, zouden zij vast en zeker het vertrouwen hebben verloren in hun poging het doel te bereiken en rechtsomkeert hebben gemaakt. Daarom zou het beter zijn om het volk *derech jam soef* - via de Rietzee te leiden. Een bijkomstig voordeel was, alhoewel dat niet wordt vermeld, dat door het kiezen van deze route het volk geen andere keus had dan verder te gaan: door het wonder van het splitsen van de zee en het daaropvolgend weer sluiten van het water, dat Farao's strijdswagens zou verzwelgen, zou de weg terug naar Egypte zijn afgesneden en eenmaal aan de andere kant aangekomen was alles wat de Jisraëlieten konden doen, mopperen en klagen (“We hadden nooit moeten vertrekken”). Maar ‘terugkeren’ zou letterlijk onmogelijk zijn, daar iedereen wist dat het water van de Rietzee zich weer had gesloten en dat de doortocht terug naar Egypte was afgesneden.

Wij weten natuurlijk dat de Jisraëlieten niet het idealistische volk vormden dat alleen maar aan het wachten was om Mosjé te volgen en een leven te leiden dat gewijd was aan het dienen van God. Maar soms vergeten we dat en geloven we dat de generaties voor ons op de één of andere manier ‘Joodser’ waren en dat modernisme een glijdende schaal is waar langzaam maar zeker het Joodse volk aan ten onder zal gaan.

Wij weten dat de tekst in de Tora vol voorbeelden zit van Jisraëlieten die niet aan de verwachtingen beantwoordden. Dus ook hier: God wist al hoeveel gemopper te verwachten was in de komende jaren. Het moge duidelijk zijn: God was een goede karakterbeoordelaar. Wij vinden hiervan zelfs een aanwijzing in de tekst (vers 18): ‘Maar God leidde het volk om, door de woestijn bij de Rode Zee. En de kinderen van Jisraël vertrokken gewapend uit het land Egypte.’

Hoe men dit opvat, hangt af van de interpretatie van het woord *chamoessjiem*, dat in het Nederlands wordt vertaald met ‘gewapend’ en dat volledig past in de context van het verhaal. Dit is ook de uitleg die Rasji oppert, maar hij voegt er een karakteristieke *dawar acher* (alternatieve lezing) aan toe, waarin hij stelt dat *chamoessjiem* ook letterlijk kan worden uitgelegd als ‘één op vijf’. Hij stelt dat slechts één op vijf Jisraëlieten meeding om zich bij Mosjé aan te sluiten voor de Uittocht en dat vier op vijf Jisraëlieten in Egypte niet wilden vertrekken. Een andere uitleg: *chamisjiem* betekent ‘gedeeld door vijf, [wat betekent] dat een op vijf (chamisja) [Jisraëlieten] meeding en vier-vijfde [letterlijk delen van het volk] stierf gedurende de drie dagen van duisternis.’

Rasji ontleent dit idee aan Sjemot Rabbah, dat hij aanhaalt in zijn commentaar op Sjemot 10:22. 'Omdat er onder de Jisraëlieten in die tijd verdorven mensen waren die niet weg wilden [uit Egypte]. Zij stierven tijdens de drie dagen van duisternis. De midrasj zegt in feite dat er onder de Jisraëlieten mensen waren die in de Egyptische samenleving bevoorrechte posities hadden verkregen met gerespecteerde namen. Vandaar dat vier-vijfde van de Jisraëlieten er voor koos Mosjé niet te volgen - met andere woorden: de absolute meerderheid. Als Rasji en de midrasj gelijk hebben, leggen zij hun vinger op iets dat wij maar al te vaak over het hoofd zien: de Jisraëlieten uit Tanach zijn net als hedendaagse Joden en door de hele geschiedenis heen niet noodzakelijkerwijs een idealistische en vurig nationalistische stam. Het merendeel was, en is, gelukkig en tevreden met het leven in de respectievelijke culturele stromingen en met het opbouwen van een succesvol bestaan - Egyptisch, Perzisch, Spaans, Duits of Amerikaans. In de loop van de geschiedenis zijn sommige Joden geïntegreerd in hun dominante cultuur, terwijl anderen manieren hebben gevonden om de band te handhaven met het Joodse volk.

En ja, slechts één-vijfde van het volk verkoos zich bij Mosjé aan te sluiten - maar Rasji vertelt ons ook dat zij vergezeld werden door een 'grote groep mensen van allerlei afkomst', zoals vermeld in Sjemot 12:38. Die grote groep bestond uit mensen van verschillende etnische oorsprong die besloten zich bij de Jisraëlieten aan te sluiten en die uiteindelijk deel van het volk Jisraël werden en de Tien Geboden onderaan de berg Sinai ontvingen.

Kunnen wij dan gewoon achteroverleunen en zeggen: "Okay, je verliest wat en je wint wat?" Tenslotte streven de meeste mensen soortgelijke waarden na. Waarom zou iemand niet in staat zijn om te kiezen welk spiritueel pad te volgen, of helemaal geen? Het is opmerkelijk dat het onderzoek van het Pew Research Center naar Joden in de V.S., dat werd gepubliceerd in 2013 en veel discussie veroorzaakte, ons zegt dat 94 procent van degenen die ondervraagd werden, zei dat zij er trots op waren Joods te zijn, hoewel maar zo'n 20 procent zegt dat zij zich identificeren als praktiserende Joden. Het merendeel identificeert zich als Joods, gebaseerd op cultuur en etniciteit of op jodendom als een geestelijke waarde. Mordechai Kaplan zou er trots op zijn geweest. Toen werd gevraagd wat er belangrijk is aan het Jood-zijn, antwoordde 74 procent de herinnering levend te houden aan de Sjoa, 69 procent het leiden van een moreel hoogstaand leven, 56 procent sociale gerechtigheid en 49 procent intellectuele nieuwsgierigheid. Maar je hoeft niet Joods te zijn om je te bekommeren om sociale gerechtigheid, de herinnering levend te houden aan de Sjoa, een moreel hoogstaand leven te leiden of nieuwsgierig te zijn.

In plaats van te vragen *hoe* Joods te blijven (een vraag die veel bediscussieerd wordt als gevolg van het Pew-rapport), dienen wij te vragen *waarom*. Deze vraag werd niet gesteld in het grootste deel van de Joodse geschiedenis, maar met de maatschappelijke nadruk op het maken van keuzes is het een cruciale aanloop tot welke discussie dan ook over het 'hoe'.

Een traditioneel antwoord op 'waarom Joods blijven' zou kunnen zijn *asjer bahar banoe mikel ha'amiam* (omdat U ons heeft uitverkoren van onder de volkeren) - maar uitverkoren zijn is een moeilijk begrip voor de hedendaagse maatschappij, voor zowel Joden als niet-Joden, omdat het elitair of racistisch kan klinken. Rabbijn Jonathan Sacks z"l stelde daarom 'de waardigheid van het anders zijn' voor, als het 'waarom'. De hele geschiedenis door hebben Joden bezwaar gemaakt tegen de pogingen 'uniekheid' op te leggen en hebben zij het recht verdedigd anders te zijn - iets dat de Frans-Joodse filosoof Emmanuel Levinas in zijn boek *Difficile Liberté (Moeilijke Vrijheid)* beschrijft als het veralgemeniserende individualisme. Het recht om anders te zijn, het recht om vast te houden aan iemands individualiteit in het gesprek met het universele, is de basis van aanvaarding en democratie. De waarden van een democratische samenleving, zoals het leiden van een moreel hoogstaand leven en het vechten voor sociale rechtvaardigheid, zijn voor zowel Joden als niet-Joden belangrijk. Maar ervaring leert dat idealisme en charisma alleen tot op zekere hoogte overgave voor een bepaald doel kunnen scheppen. Als deze waarden niet zijn geworteld in iets dat diepzinniger is, zal het enthousiasme afnemen en zal een zaak worden opgegeven voor iets anders. Generaties Joden lang was een betrokkenheid bij zaken geworteld in een begrip dat zulke zaken zowel essentiële Joodse mitswot zijn, als uitdrukkingen van spiritualiteit. Als theologische overtuigingen en praktische handelingen met elkaar worden verbonden, hebben zij de potentie te worden wat Michael Fishbane in zijn boek *Sacred Attunement: A Jewish Theology (Heilige Harmonie: Een Joodse Theologie)* benoemt als schisma's die onze dagelijkse routine kunnen verstoren en ons bewust kunnen maken van de aanwezigheid van het transcendente.

Dit idee is niet wezenlijk nieuw, je kunt het vinden in onze klassieke teksten. In Wajikra lezen we herhaaldelijk *wa'asitem otam* (je moet ze doen), hetgeen verwijst naar de geboden, wat betekent dat men zijn/haar overtuiging in praktijk dient te brengen. De Mesjeh Chochma betoogt in zijn uitleg van Bemidbar 15:40 dat dit ook kan worden gelezen als *wa'asitem atem* (je zal worden getransformeerd).

De momenten van extase die Fishbane schisma's noemt, maken ons bewust van de dagelijkse sleur in ons leven, van ritueel en mitswot en van het af en toe scheppen van nieuwe momenten van herboren mindfulness. Hier biedt het jodendom een manier om je bezig te houden met traditie die leidt naar een vorm van ethische en spirituele zelfontwikkeling van je geest. Aloude traditie wordt daarbij getransformeerd in 'meditatieve overdenking en bedachtzaam handelen'. Op die manier wordt de Joodse traditie levende praktijk met relevantie die uitstijgt boven Joden en de Joodse gemeenschap - een volmaakt voorbeeld van Levinas' idee van specificiteit die aan het veralgemeniseren is.